

شناسایی موانع توسعه کارآفرینی شرکتی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی استان زنجان

روح‌اله رضایی^{۱*} - احسان قلی‌فر^۲ - لیلا صفا^۳ - مریم کاظمی تریفان^۴

۱. استادیار، دانشکده کشاورزی، دانشگاه زنجان

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد آموزش کشاورزی، دانشگاه تهران

۳. دانشجوی دکتری ترویج کشاورزی، دانشگاه تهران

۴. دانشجوی کارشناسی ارشد کسب و کار جدید، دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۹/۱، تاریخ تصویب: ۱۳۹۰/۱۰/۵)

چکیده

این تحقیق با هدف شناسایی موانع توسعه کارآفرینی شرکتی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی استان زنجان انجام شد. این پژوهش از نظر شیوه‌ی گردآوری داده‌ها، از نوع پژوهش‌های توصیفی-پیمایشی است. جامعه‌ی آماری این تحقیق را تمامی اعضای شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی در استان زنجان تشکیل داده‌اند (N=۳۰۱) که براساس جدول مورگان- کرجسی تعداد ۱۷۰ نفر از آنان با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای برای انجام تحقیق انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه‌ی محقق ساخته استفاده شد. روایی پرسش‌نامه با نظر متخصصان تایید گردید. برای تعیین پایایی پرسش‌نامه آلفای کرونباخ محاسبه شد که میزان ۸۷ درصد به دست آمد. به منظور تحلیل داده‌ها از تحلیل عاملی استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان‌دهنده‌ی آن بود که در مجموع حدود ۶۸/۸۶ درصد واریانس موانع توسعه کارآفرینی شرکتی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی استان زنجان را پنج عامل ساختاری، محیطی، روان‌شناختی، مهارتی و آموزشی تبیین می‌کنند.

واژه‌های کلیدی: شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای فنی و مهندسی کشاورزی، کارآفرینی شرکتی، موانع توسعه کارآفرینی

مقدمه

بخش کشاورزی در کشورهای مختلف به ویژه کشورهای در حال توسعه طی سال‌های اخیر با مشکلات و چالش‌های متعددی هم‌چون افزایش جمعیت و فشار فزاینده جهت تولید غذای کافی برای آنان، دسترسی نداشتن کشاورزان به دانش و فناوری‌های نوین، کارایی پایین سازمان‌ها و نهادهای دولتی هم‌چون ترویج کشاورزی در انتقال دانش و اطلاعات جدید به کشاورزان و ... مواجه بوده است (رضائی، ۱۳۸۸، ص ۱۶). در این زمینه، به‌منظور مقابله با مسائل اشاره شده و حرکت در راستای دستیابی به توسعه و بهبود مستمر، تمهیدات و راهکارهای سیاستی خاصی مانند اصلاحات ساختاری، تمرکز زدایی، خصوصی‌سازی و ... در بخش کشاورزی به کار گرفته شده است (مرادنژادی و همکاران، ۱۳۸۶، ص ۱۷۵). در چارچوب چنین سیاست‌هایی، یکی از مهم‌ترین برنامه‌هایی که در کشورهای مختلف با هدف اصلی کاهش تصدی‌گری دولت و واگذاری امور به بخش خصوصی انجام شده است، راه‌اندازی بنگاه‌های تجاری کشاورزی می‌باشد که در ایران نیز تشکیل این بنگاه‌ها در قالب شبکه‌های خصوصی خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی به‌طور جدی از نیمه‌ی دوم دهه‌ی ۱۳۸۰ با حمایت وزارت جهاد کشاورزی شروع شد (Hashemi and Hedjazi, 2011, p. 53).

از مهم‌ترین اهداف اولیه‌ی راه‌اندازی شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی، ایجاد زمینه‌ی اشتغال و کارآفرینی برای طیف وسیعی از دانش‌آموختگان رشته‌های کشاورزی بوده است که در این حوزه به‌ویژه اشتغال افراد، به‌نظر می‌رسد این شرکت‌ها توانسته‌اند زمینه‌ی ورود و فعالیت شمار قابل توجهی از دانش‌آموختگان را فراهم کنند (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۶، ص ۲۵). هر چند، از آنجایی که بیش‌تر این دانش‌آموختگان تا پیش از این در زمینه‌های غیرمرتبط با کشاورزی مشغول به کار بوده‌اند و یا به‌دلیل ضعف‌ها و مسایل موجود در نظام آموزش عالی کشاورزی کشور، قابلیت‌ها و صلاحیت‌های علمی و عملی لازم را در سطح مناسب به‌دست نیاورده‌اند، از این‌رو، اشتغال آنها در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی با تردیدهای متعددی

پیرامون ارایه‌ی خدمات با کیفیت به کشاورزان، سطح دانش، تجربه و مهارت شغلی دانش‌آموختگان کشاورزی، برخورداری دانش‌آموختگان از مهارت‌های مختلف کسب‌وکار، توانایی آنان در برقراری ارتباط مناسب با روستاییان و ... همراه بوده است (Rasouliazar et al., 2011, p. 448). به هر حال، با توجه به نقش مهم شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی در توسعه‌ی بخش کشاورزی و روستایی در سطح کشور و ضرورت توسعه‌ی کارآفرینی در شرکت‌ها به منظور بهبود سطح کیفیت خدمات و جلب رضایت و استقبال بیش‌تر روستاییان، به نظر می‌رسد که از بدو تاسیس و راه‌اندازی شرکت‌ها به این موضوع به‌طور جدی توجه نشده و شرایط و بسترهای لازم برای توسعه‌ی کارآفرینی در قالب کارآفرینی شرکتی در آنها فراهم نشده است، به‌نحوی که در حال حاضر این شرکت‌ها برای توسعه‌ی کارآفرینی با موانع و مشکلات متعددی در ابعاد مختلف مدیریتی، ساختاری، آموزشی، اقتصادی، قانونی و ... مواجه هستند که استمرار چنین روندی می‌تواند موجب رکود و ایستایی و حتی به‌خطر افتادن پایداری و ادامه‌ی فعالیت شرکت‌ها در مناطق روستایی شود. به هر حال، در این زمینه به‌نظر می‌رسد اولین گام در راستای رفع موانع موجود برای توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی، طرح و انجام مطالعاتی برای شناخت و درک دقیق شرایط موجود و موانع اشاره شده است تا بتوان براساس نتایج و یافته‌های چنین پژوهش‌هایی، راهکارها و سازوکارهای مناسبی را به‌منظور تسهیل و تسریع فرایند توسعه‌ی کارآفرینی در شرکت‌ها تدوین و به‌کار گرفت. از این‌رو، با در نظر گرفتن اهمیت و ضرورت مساله، این تحقیق با هدف اصلی شناسایی موانع توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی در استان زنجان طرح و انجام شد.

مروری بر ادبیات و پیشینه‌ی تحقیق

کارآفرینی از جمله موضوعاتی است که به نظر برخی صاحب‌نظران ریشه در موسسه‌های کوچک و بخش خصوصی دارد، اما با توسعه‌ی آن در سازمان‌های بزرگ،

توجه محققان و مدیران زیادی را به سوی خود جلب کرده (جهانگیری و مبارکی، ۱۳۸۸، ص ۳۶) و به عنوان راهکاری برای حفظ و توسعه شاخص های موفقیت در کسب و کارها نمایان شده است (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۶۴). در این میان، یکی از شاخه های اصلی کارآفرینی، کارآفرینی شرکتی می باشد که بدون شک سهم چشم گیری در توفیق و تعالی سازمان ها دارد (احمدپور داریانی، ۱۳۸۳، ص ۱۳۲) و می تواند پویایی سازمانی را با ارایه روش های جدید و ایجاد مزیت نسبی به ارمغان بیاورد (جهانگیری و مبارکی، ۱۳۸۸، ص ۳۶). کارآفرینی شرکتی^۱ مجموعه فعالیت هایی است که بهره برداری از مزایای رقابتی نوآوری در یک بنگاه/ سازمان خاص را امکان پذیر کرده و رهیافتی در نهادینه کردن نوآوری در سازمان هاست (ایمانی پور و زیودار، ۱۳۸۷، ۱۲). در واقع، کارآفرینی شرکتی به عنوان نوع و شیوه ای از فعالیت کارکنان سازمان که منجر به نوآوری و تولید محصول و خدمات جدید می شود، تعریف شده است (Antonic and Hisrich, 2004, p. 521; Kelley, 2011, p. 77).

مقیم و احمدپور داریانی (۱۳۸۷، ص ۲۰۸) نیز این نوع کارآفرینی را به عنوان فعالیت کارآفرینی که در مرزهای موجود سازمان رخ می دهد، در نظر گرفته اند. در همین زمینه بسیاری از پژوهشگران، کارآفرینی شرکتی را چیزی جز فرایند سازمانی که به بقا و عملکرد شرکت کمک می کند، نمی دانند (امیری و نائیجی، ۱۳۸۹، ص ۱۵۷). به طور خلاصه، هدف اصلی در کارآفرینی شرکتی آن است که کل سازمان و کارکنان آن دارای روحیه کارآفرینی شوند (احمدپور داریانی، ۱۳۸۳، ص ۲۳). به هر حال، کارآفرینی شرکتی از مفاهیم بسیار مهمی می باشد که اهمیت و مزایای آن طی سال های اخیر برای شمار زیادی از شرکت ها و بنگاه های تجاری در بخش های مختلف صنعتی، کشاورزی و خدماتی کاملاً محسوس شده است. در این زمینه کارآفرینی شرکتی، تلاش ها و فعالیت های سازمان در استفاده از مزیت های رقابتی و اکتشاف فرصت ها و قابلیت های مورد نیاز برای پیگیری و بهره برداری اثربخش از آن فرصت ها را آسان می کند (Kelley, 2011, p. 77).

1 Corporate Entrepreneurship

p.77). افزون بر این، کارآفرینی شرکتی منجر به القای روحیه‌ی نوآوری و خلاقیت در کارکنان، افزایش سودآوری سازمان، پویایی و بهبود مستمر سازمان، بهبود سطح کیفیت تولیدات و خدمات و در نتیجه بهبود رضایت‌مندی ارباب رجوعان (Covin and Miles, 1999, p.51)، ایجاد تغییرات ساختاری، به چالش کشیدن فرهنگ سازمان حاکم، تشکیل گروه‌های کارآفرینانه و ایجاد دیدگاه مشترک بین کارکنان و مدیران برای رسیدن به آرمان سازمان و درنهایت کارآفرین شدن سازمان می‌شود (یدالهی فارسی و همکاران، ۱۳۸۸، ص ۵۹). به‌رغم اهمیت کارآفرینی شرکتی و حرکت رو به فزاینده بنگاه‌ها و سازمان‌های مختلف برای به‌کارگیری آن، به‌دلیل تعدد متغیرهای تاثیرگذار، توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی فرایند نسبتاً دشوار و پیچیده‌ای بوده و در عمل با موانع گوناگونی در ابعاد مختلف مواجه است (Fogel et al., 2005, p.432; Escalante and Turvey, 2006, p.7; Moghimi, 2007, p.91).

برای نمونه، یکی از مهم‌ترین موانع توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی موانع مدیریتی هستند. در این‌باره، کمبودهای مهارتی مدیران در زمینه‌هایی مانند مهارت‌های فنی و تخصصی، شیوه‌ی رهبری و انگیزش افراد، مهارت‌های کسب و کار، مهارت‌های ارتباطی و انسانی، مهارت‌های ادراکی و ... سبب می‌شود تا مدیران به‌جای آنکه ایده‌ها و نوآوری‌های کارکنان را در جهت پیشبرد اهداف سازمانی حمایت کنند، به‌طور مدام به قوانین، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها استناد کنند که این مساله پس از مدتی منجر به خستگی و بی‌انگیزه شدن کارکنان و از بین رفتن روحیه‌ی کارآفرینی آنان می‌شود (شادمانی و کرمی، ۱۳۸۹، ص ۱۱۱؛ Escalante and Turvey, 2006, p.8). افزون بر این، یکی دیگر از موانع اصلی توسعه‌ی کارآفرینی به‌ویژه در بنگاه‌ها و شرکت‌های فعال در بخش کشاورزی، مربوط به محدودیت‌های مالی مانند خطر بالای سرمایه‌گذاری و تمایل نداشتن کارآفرینان برای سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی، مقررات سخت‌گیرانه‌ی دولت در اعطای اعتبارات و تسهیلات بانکی، کمبود نقدینگی و ... می‌شود (Bitzenis and Nito, 2005, p.568). در همین زمینه، در یک تقسیم‌بندی نسبتاً جامع، موانع توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی در قالب چهار دسته موانع کنترل‌شده، نظام تشویق و اراییه‌ی پاداش، فرهنگ سازمانی محافظه‌کارانه و توجه به منافع کوتاه‌مدت در نظر گرفته شده است (Fry, 1993, p. 7).

افزون بر مطالب اشاره شده در بالا درباره‌ی موانع توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی، مطالعات تجربی متعددی در داخل و خارج از کشور در محدوده‌ی موضوع مورد پژوهش انجام شده است که به‌منظور مرور منسجم‌تر، خلاصه‌ی آنها در قالب جدول شماره (۱) آورده می‌شود.

جدول ۱. خلاصه‌ی مطالعات تجربی انجام شده به همراه متغیرهای استخراج شده از هر یک از آنها

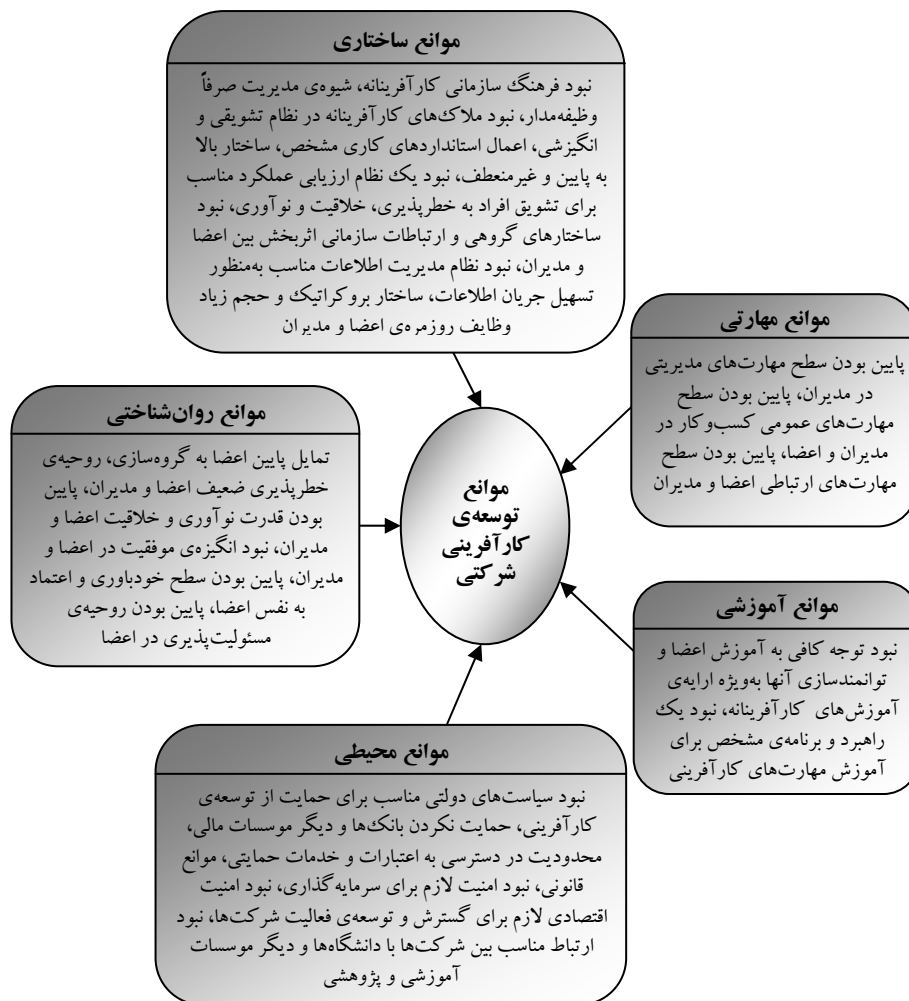
متغیرهای استخراجی (استفاده شده در پژوهش)	عنوان پژوهش	پژوهشگر (سال انجام تحقیق)	خلاصه یافته‌ها (موانع اشاره شده)
ساختار بروکراتیک، اعمال استانداردهای کاری مشخص، ساختار بالا به پایین، زمینهای (حمایت نکردن بانک‌ها، نبود امنیت اقتصادی لازم)، روان‌شناختی (نبودن روحیه‌ی خطرپذیری، تمایل نداشتن اعضا به گروه‌سازی) و فردی - حرفه‌ای (پایین بودن سطح تجارب و تخصص، پایین بودن سطح مهارت‌های ارتباطی)	موانع توسعه‌ی کارآفرینی در تعاونی‌های دهیاری استان زنجان	رضائی و همکاران (۱۳۹۰)	ساختار بروکراتیک، اعمال استانداردهای کاری مشخص، ساختار بالا به پایین، زمینهای (حمایت نکردن بانک‌ها، نبود امنیت اقتصادی لازم)، روان‌شناختی (نبودن روحیه‌ی خطرپذیری، تمایل نداشتن اعضا به گروه‌سازی) و فردی - حرفه‌ای (پایین بودن سطح تجارب و تخصص، پایین بودن سطح مهارت‌های ارتباطی)
نبود فرهنگ سازمانی کارآفرینانه، مسایل آموزشی به‌ویژه نبود آموزش‌های کارآفرینی	بررسی موانع کارآفرینی سازمانی در شرکت‌های دولتی و ارایه‌ی راهکارهایی برای رفع آنها	شادمانی و کرمی (۱۳۸۹)	موانع ساختاری، سبک و نگرش مدیران، نبود فرهنگ سازمانی کارآفرینانه، شیوه‌های نادرست پاداش و حقوق و مسایل آموزشی به‌ویژه نبود آموزش‌های کارآفرینی
نبود نظام‌های ارزیابی و تشویقی مناسب، ارتباطات برون سازمانی ضعیف	اندازه‌گیری میزان کارآفرینی شرکتی و بررسی موانع آن در شرکت مینا	صادق نژاد (۱۳۸۸)	حمایت نکردن مدیریت از کارآفرینی شرکتی، نبود نظام‌های ارزیابی و تشویقی مناسب، بسته بودن مرزهای سازمانی و ارتباطات برون سازمانی ضعیف
فرهنگ سازمانی محافظه‌کارانه، شیوه‌های نادرست تشویق و ارایه پاداش	بررسی موانع کارآفرینی سازمانی در شرکت صنعت چوب شمال	کردناج و همکاران (۱۳۸۶)	فرهنگ سازمانی محافظه‌کارانه، توجه به سودهای کوتاه‌مدت، اعمال کنترل شدید و شیوه‌های نادرست تشویق
ویژگی‌ها/ شیوه‌ی مدیران، فرهنگ سازمانی، محیط اقتصادی، محیط سیاسی - قانونی	بررسی موانع و راهکارهای توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی در شرکت‌های صنعتی در ایران	مقیم (۲۰۰۷)	موانع ساختاری (ساختار و نظام‌های سازمانی، فناوری سازمانی، نیروی کار)، رفتاری (ویژگی‌ها/ شیوه‌ی مدیران، نگرش مدیریتی، فرهنگ سازمانی، انگیزش مدیران) و محیطی/ زمینهای (محیط اقتصادی، محیط اجتماعی - فرهنگی، محیط سیاسی - قانونی، محیط فناورانه)
محیط اقتصادی نامساعد برای کسب و کارها، محدودیت‌های قانونی، نبود بسترهای لازم برای فعالیت گروهی	بررسی موانع توسعه کارآفرینی در شرکت‌های تجاری کوچک و متوسط در کشور کوزوو	کراسنیک (۲۰۰۷)	محیط اقتصادی نامساعد برای کسب و کارها، محدودیت‌های قانونی، پایین بودن دانش و مهارت شغلی اعضا، نبود بسترهای لازم برای فعالیت گروهی، پایین بودن سطح آشنایی اعضا به‌ویژه مدیران با ماهیت کارآفرینی و اهمیت آن

ادامه جدول ۱.

متغیرهای استخراجی (استفاده شده (در پژوهش)	خلاصه یافته‌ها (موانع اشاره شده)	عنوان پژوهش	پژوهشگر (سال انجام تحقیق)
پایین بودن سطح دانش و مهارت شغلی اعضای شرکت‌ها، نبود روحیه‌ی خلاقیت و نوآوری در اعضا و مدیران	پایین بودن سطح دانش و مهارت شغلی اعضای شرکت‌ها، کمبود متخصصان کارآفرینی برای آموزش مهارت‌های کارآفرینی به اعضای شرکت‌ها و نبود روحیه‌ی خلاقیت و نوآوری در اعضا و مدیران	بررسی موانع توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی در شرکت‌های تجاری کوچک	هولدن و همکاران (۲۰۰۷)
قوانین سخت‌گیرانه‌ی بانک‌های دولتی و خصوصی در پرداخت وام‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت، کمبود آموزش مهارت‌های کارآفرینی، پایین بودن مهارت‌های کارآفرینی، ارتباطی بودن مهارت‌ها	قوانین سخت‌گیرانه‌ی بانک‌های دولتی و خصوصی در پرداخت وام‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت به شرکت‌های تجاری کوچک، کمبود آموزش مهارت‌های کارآفرینی برای مدیران و اعضای شرکت‌ها، پایین بودن مهارت‌های ارتباطی مدیران برای برقراری ارتباط با شرکت‌های پیشرو، پایین بودن سطح دانش و تخصص مدیران و اعضای شرکت‌ها برای ارایه‌ی مشاوره‌ی فنی، ساختار بالا به پایین و بروکراتیک شرکت‌ها	شناسایی موانع توسعه‌ی کارآفرینی در شرکت‌های تجاری کوچک در کشور آلبانی	بیتزنیس و نیتو (۲۰۰۵)

البته لازم به یادآوری است که افزون بر متغیرهای اشاره شده در جدول شماره (۱)، برخی از متغیرهای تحقیق نیز از طریق مصاحبه‌ی حضوری و نیمه‌ساختارمند با متخصصان و مطلعان کلیدی شناسایی و استخراج شدند که شامل مواردی مانند نبود نظام مدیریت اطلاعات مناسب به منظور تسهیم و تسهیل جریان اطلاعات در شرکت، نبود یک نظام ارزیابی عملکرد مناسب در شرکت‌ها برای تشویق افراد به خطرپذیری، خلاقیت و نوآوری، نبود ارتباطات سازمانی اثربخش بین اعضا و مدیران شرکت‌ها، پایین بودن سطح خودباوری و اعتماد به نفس اعضای شرکت‌ها، پایین بودن سطح مهارت‌های مدیریتی در مدیران شرکت‌ها، پایین بودن روحیه‌ی مسئولیت‌پذیری در اعضای شرکت‌ها و نبود انگیزه‌ی موفقیت و میل به پیشرفت در اعضا و مدیران، می‌شوند.

با توجه به مطالب بیان شده درباره‌ی کارآفرینی شرکتی و موانع توسعه‌ی آن و نیز مرور مطالعات انجام شده، الگوی مفهومی پژوهش ترسیم شده است (شکل شماره ۱).

شکل ۱. الگوی مفهومی پژوهش

روش‌شناسی

این تحقیق براساس شیوه‌ی گردآوری داده‌ها از نوع پژوهش‌های توصیفی-پیمایشی محسوب می‌شود. جامعه‌ی آماری تحقیق را تمامی اعضای شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی در استان زنجان تشکیل می‌دادند ($N=301$) که براساس جدول مورگان و کرجسی، تعداد ۱۷۰ نفر از آنان برای انجام تحقیق انتخاب شدند. برای

دست‌یابی به نمونه‌ها و تکمیل پرسش‌نامه‌ها از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با اختصاص متناسب (شهرستان‌های مطالعه شده به‌عنوان طبقات) بهره گرفته شد که پس از محاسبه، تعداد نمونه‌های زیر به شرح جدول شماره (۲) به هر یک از شهرستان‌های استان اختصاص یافت؛ در مرحله‌ی بعد، با مراجعه به چارچوب نمونه، تعداد پاسخ‌گویان مورد نظر در هر یک از طبقات به‌صورت تصادفی انتخاب و سپس مبادرت به گردآوری داده‌های مورد نیاز از طریق تکمیل پرسش‌نامه‌ها شد.

جدول ۲. تعداد کل اعضای مطالعه شده و نمونه‌های اختصاص‌یافته به هر یک از طبقات (شهرستان‌ها)

شماره	نام شهرستان	تعداد کل اعضای شرکت‌ها در هر یک از شهرستان‌ها	تعداد نمونه اختصاص یافته به هر یک از شهرستان‌ها
۱	زنجان	۸۸	۵۰
۲	ابهر	۵۶	۳۲
۳	خدابنده	۴۷	۲۶
۴	طارم	۳۹	۲۲
۵	ماه‌نشان	۲۷	۱۵
۶	خرمدره	۲۳	۱۳
۷	ایجرود	۲۱	۱۲
۸	کل	۳۰۱	۱۷۰

ابزار گردآوری داده‌ها در این تحقیق پرسش‌نامه‌ی محقق ساخته بود که از دو بخش مشخصه‌های فردی و حرفه‌ای پاسخ‌گویان (شامل پنج متغیر) و دیدگاه پاسخ‌گویان مورد مطالعه درباره‌ی میزان اهمیت هر یک از موانع توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی (شامل ۲۷ متغیر) تشکیل شده بود. این متغیرها همان‌طور که در بخش‌های قبلی اشاره شد با بررسی و مرور گسترده‌ی ادبیات نظری در حیطه‌ی مسأله‌ی مورد پژوهش به‌ویژه پژوهش‌های انجام شده در داخل و خارج از کشور و نیز مصاحبه‌ی حضوری و نیمه‌ساختارمند با متخصصان و مطلعان کلیدی، شناسایی و استخراج شده بودند. برای اندازه‌گیری بخش دوم (دیدگاه پاسخ‌گویان نسبت به میزان اهمیت موانع توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی)، از طیف لیکرت پنج سطحی (از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵) استفاده شد. اعتبار پرسش‌نامه با نظر پانل متخصصان و کارشناسان در زمینه‌ی موضوع مورد پژوهش

تایید شد و برای تعیین قابلیت اعتماد ابزار تحقیق، پیش‌آزمون (شامل ۳۰ نفر خارج از نمونه اصلی) انجام شد که مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برای مقیاس "میزان اهمیت موانع توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی" در حدود ۸۷ درصد بود. تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS Win18 انجام شده و نتایج تحقیق در دو بخش توصیفی و استنباطی ارائه شد.

یافته‌ها

براساس نتایج تحقیق، در حدود ۶۹/۳ درصد پاسخ‌گویان مرد و بقیه (۳۰/۷ درصد) زن بودند. یافته‌های پژوهش نشان‌دهنده‌ی آن بود که میانگین سنی پاسخ‌گویان ۲۷/۷ سال است. از نظر مدرک تحصیلی، نتایج نشان داد که بیش‌ترین فراوانی (۷۸/۸ درصد) متعلق به پاسخ‌گوانی بود که دارای مدرک تحصیلی کارشناسی بودند. این در حالی است که ۱۸/۲ درصد پاسخ‌گویان دارای مدرک کارشناسی ارشد و ۲/۹ درصد نیز مدرک تحصیلی کاردانی داشتند. نتایج کسب شده درباره‌ی سابقه‌ی شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی مهندسی کشاورزی نشان داد که میانگین سابقه‌ی شرکت‌های مطالعه شده در حدود ۳/۳۵ سال بود.

جدول ۳. توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب میزان آشنایی آنان با اصول و مفاهیم کارآفرینی

شماره	میزان آشنایی	فراوانی	درصد
۱	خیلی کم	۲۱	۱۲/۴
۲	کم	۴۹	۲۸/۸
۳	متوسط	۶۰	۳۵/۳
۴	زیاد	۲۷	۱۵/۹
۵	خیلی زیاد	۱۳	۷/۶
۶	کل	۱۷۰	۱۰۰

توزیع فراوانی پاسخ‌گویان مطالعه شده بر حسب میزان آشنایی آنان با اصول و مفاهیم کارآفرینی در جدول شماره (۳) آمده است. با توجه به نتایج به‌دست آمده، بیش‌ترین فراوانی (۳۵/۳ درصد) متعلق به پاسخ‌گوانی بود که در سطح متوسط با اصول و مفاهیم کارآفرینی آشنایی داشتند. نکته‌ی قابل توجه آنکه تنها حدود ۱۵/۹ درصد از پاسخ‌گویان

با اصول و مفاهیم کارآفرینی از سطح آشنایی زیاد و ۷/۶ درصد پاسخ‌گویان از سطح خیلی زیاد برخوردار بودند (جدول شماره ۳).

جدول ۴. مقدار KMO و آزمون بارتلت و سطح معنی‌داری

سطح معنی‌داری	مقدار بارتلت	مقدار KMO	مجموعه مورد تحلیل
۰/۰۰۰	۱۲۷۳/۷۸۶	۰/۸۳۸	موانع توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی

در این تحقیق، به منظور تعیین میزان واریانس تبیین شده توسط هر کدام از متغیرهای مرتبط با "موانع توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی استان زنجان" در قالب عامل‌های دسته‌بندی شده، از تحلیل عاملی استفاده شد. برای تشخیص مناسب بودن داده‌های مربوط به مجموعه‌ی متغیرهای تحلیل شده درباره‌ی موانع توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی، از آزمون بارتلت و شاخص KMO بهره گرفته شد. معنی‌داری آزمون بارتلت در سطح اطمینان ۹۹ درصد و مقدار مناسب KMO (جدول شماره ۴)، نشان از همبستگی و مناسبت متغیرهای مورد نظر برای انجام تحلیل عاملی داشت.

جدول ۵. عامل‌های استخراج شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی آنها

شماره	عامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد واریانس تجمعی
۱	ساختاری	۶/۴۶۰	۲۳/۸۶	۲۳/۸۶
۲	محیطی	۵/۰۸۸	۱۸/۸۲	۴۲/۶۸
۳	روان‌شناختی	۴/۰۱۲	۱۴/۷۹	۵۷/۴۷
۴	مهارتی	۱/۹۵۰	۷/۱۹	۶۴/۶۶
۵	آموزشی	۱/۱۳۱	۴/۲۰	۶۸/۸۶

عامل‌های استخراج شده‌ی مجموعه‌ی تحلیل شده یعنی موانع توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی، همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی در جدول شماره (۵) ارائه شده است. البته لازم به بیان است که به منظور استخراج و دسته‌بندی عامل‌ها، از معیار مقدار پیشین استفاده شد و عامل‌هایی مدنظر قرار گرفت که مقدار ویژه‌ی آنها از یک بزرگ‌تر بوده

است. باتوجه به نتایج کسب شده در جدول شماره (۵)، پنج عامل استخراج شده در مجموع ۶۸/۸۶ درصد واریانس کل را تبیین کرده‌اند که نشان از میزان واریانس بالای تبیین شده توسط عامل‌های استخراج شده دارد.

جدول ۶. متغیرهای مربوط به هر یک از عوامل و میزان بارهای عاملی به دست آمده از ماتریس چرخش یافته

عامل‌ها	متغیرها	بار عاملی
ساختاری	ساختار بروکراتیک و حجم زیاد وظایف روزمره‌ی اعضا و مدیران	۰/۸۴۲
	یک‌نواختی و اعمال استانداردهای کاری مشخص در شرکت‌ها	۰/۸۲۱
	نبود ملاک‌های کارآفرینانه در نظام تشویقی و انگیزشی شرکت‌ها	۰/۷۹۹
	نبود فرهنگ سازمانی کارآفرینانه در شرکت‌ها	۰/۷۶۱
	ساختار بالا به پایین و غیرمنعطف شرکت‌ها	۰/۷۱۴
	شیوه‌ی مدیریت صرفاً وظیفه‌مدار	۰/۶۸۸
	نبود ساختارهای گروهی و ارتباطات سازمانی اثربخش بین اعضا و مدیران شرکت‌ها	۰/۶۴۶
	نبود نظام مدیریت اطلاعات مناسب به منظور تسهیم و تسهیل جریان اطلاعات در شرکت	۰/۶۱۱
	نبود یک نظام ارزیابی عملکرد مناسب برای تشویق افراد به خطرپذیری، خلاقیت و نوآوری	۰/۵۷۹
محیطی	نبود سیاست‌های دولتی مناسب در بخش کشاورزی برای حمایت از توسعه‌ی کارآفرینی در شرکت‌ها	۰/۸۱۱
	حمایت نکردن بانک‌ها و دیگر موسسات مالی از شرکت‌ها	۰/۷۹۱
	محدودیت شرکت‌ها در دسترسی به اعتبارات و خدمات حمایتی	۰/۷۶۳
	موانع قانونی و محدودیت‌های موجود در قانون کار	۰/۷۲۲
	نبود امنیت لازم برای سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی	۰/۷۰۲
	نبود امنیت اقتصادی لازم در بخش کشاورزی برای گسترش و توسعه‌ی فعالیت شرکت‌ها	۰/۶۷۶
	نبود ارتباط مناسب بین شرکت‌ها با دانشگاه‌ها و دیگر موسسات آموزشی و پژوهشی	۰/۶۲۴
روان‌شناختی	تمایل پایین اعضا به گروه‌سازی و فعالیت‌های گروهی در شرکت‌ها	۰/۷۶۱
	روحیه‌ی خطرپذیری ضعیف اعضا و مدیران شرکت‌ها	۰/۷۱۹
	پایین بودن قدرت نوآوری، خلاقیت و ایده‌پردازی اعضا و مدیران شرکت‌ها	۰/۶۸۸
	نبود انگیزه‌ی موفقیت و میل به پیشرفت در اعضا و مدیران شرکت‌ها برای رشد و توسعه‌ی بیش‌تر	۰/۶۵۱
	پایین بودن سطح خودباوری و اعتماد به نفس اعضای شرکت‌ها	۰/۶۱۴
	پایین بودن روحیه‌ی مسئولیت‌پذیری در اعضای شرکت‌ها	۰/۵۷۹
مهارتی	پایین بودن سطح مهارت‌های مدیریتی در مدیران شرکت‌ها	۰/۷۰۳
	پایین بودن سطح مهارت‌های عمومی کسب و کار در مدیران و اعضای شرکت‌ها	۰/۶۵۶
	پایین بودن سطح مهارت‌های ارتباطی اعضا و مدیران شرکت‌ها	۰/۵۹۱
آموزشی	نبود توجه کافی به آموزش اعضا و توانمندسازی آنها به‌ویژه آموزش کارآفرینانه	۰/۶۱۳
	نبود یک راهبرد و برنامه‌ی مشخص برای آموزش مهارت‌های کارآفرینی به اعضا و مدیران شرکت‌ها	۰/۵۱۹

وضعیت قرارگیری مجموعه‌ی متغیرهای مرتبط با موانع توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی، با توجه به عوامل استخراج شده با فرض شدن متغیرهای دارای بار عاملی بزرگ‌تر از ۰/۵ پس از چرخش عامل‌ها به روش وریماکس و نام‌گذاری عامل‌ها، در جدول شماره (۶) ارایه شده است.

بحث و نتیجه

در مجموع نتایج تحقیق نشان داد که موانع توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای استان زنجان به ترتیب اهمیت در پنج عامل ساختاری، محیطی، روان‌شناختی، مهارتی و آموزشی قرار می‌گیرند و در حدود ۶۸/۸۶ درصد واریانس کل موانع توسعه‌ی کارآفرینی در شرکت‌های مطالعه شده را تبیین می‌کنند. همان‌طور که از نتایج مشخص می‌شود عامل ساختاری در اولویت نخست قرار گرفته است. به عبارت دیگر، بسیاری از مسائلی که مانع توسعه‌ی کارآفرینی در شرکت‌های مورد مطالعه شده‌اند، مربوط به مسایل درون سازمانی و در واقع ناشی از ساختار بروکراتیک و انعطاف‌ناپذیر آنها هستند. در این زمینه، شرکت‌های مورد مطالعه از یک ساختار غیرمشارکتی و بالا به پایین برخوردار می‌باشند، به نحوی که اعضای شرکت‌ها در بیش‌تر تصمیم‌گیری‌ها دخالتی نداشته و آزادی عمل کافی نیز برای انجام وظایف خود ندارند؛ این در حالی است که یکی از ویژگی‌های اصلی کارآفرینان استقلال در تصمیم‌گیری می‌باشد. هم‌چنین در این شرکت‌ها، به دلیل یکنواختی و اعمال استانداردهای کاری مشخص از یک سو و حجم زیاد وظایف روزمره اعضا و مدیران از سوی دیگر، تا حدود زیادی فضای لازم برای ایده‌پردازی، خلاقیت و نوآوری بودن اعضا محدود شده است که این مساله نیز به نوبه‌ی خود میزان کارآفرینی افراد و در نتیجه فضای کارآفرینی سازمان را تحت تاثیر مستقیم قرار داده است. به همین منوال، به دلیل نبود ملاک‌های کارآفرینانه در نظام تشویقی و انگیزشی شرکت‌ها، اعضا کم‌تر به سوی خلاقیت، نوآوری و خطرپذیری سوق می‌یابند و ترجیح می‌دهند فعالیت‌ها و وظایف سازمانی خود را در قالب شرح وظایف و مطابق با استانداردهای از پیش تعیین شده انجام دهند. آنچه مسلم است چنین ساختار و محیطی

باعث سرخوردگی، خستگی، روزمرگی و در حاشیه قرار گرفتن افراد خلاق و نوآور می‌شود، زیرا آنان فضایی برای بیان و ابراز ایده‌های خود نمی‌یابند و خود را در کمند بوروکراسی و روابط ناسالم سازمان‌های تصمیم‌گیرنده می‌بینند. به هر حال نتایج این بخش از تحقیق در مطالعات متعددی هم‌چون رضائی و همکاران (۱۳۹۰)، شادمانی و کرمی (۱۳۸۹)، مقیمی (۲۰۰۷) و بیتزنیس و نیتو (۲۰۰۵) نیز تایید شده است.

براساس نتایج تحقیق، یکی دیگر از موانع توسعه‌ی کارآفرینی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی مورد مطالعه مربوط به عامل محیطی می‌باشد، البته تاثیر این دسته از عوامل را می‌توان در دیگر سازمان‌ها و تشکل‌های فعال در سایر زمینه‌ها نیز به‌خوبی مشاهده کرد. به هر حال، نبود سیاست‌های دولتی مناسب در بخش کشاورزی برای حمایت از توسعه‌ی کارآفرینی در شرکت‌ها، حمایت نکردن بانک‌ها و دیگر موسسات مالی از شرکت‌ها، محدودیت شرکت‌ها در دسترسی به اعتبارات و خدمات حمایتی، محدودیت‌های موجود در قانون کار و ... از مهم‌ترین موانع محیطی فراروی توسعه‌ی کارآفرینی در شرکت‌های مورد مطالعه به‌شمار می‌روند. این در حالی است که به‌منظور توسعه‌ی کارآفرینی بایستی نیازهای محیطی آن هم‌چون نیازهای مالی و اعتباری، فناوریانه، بازاری، قانونی، آموزشی، اجتماعی، سیاسی و ... که از پیش شرط‌های اصلی گسترش کارآفرینی می‌باشند، فراهم شوند. در این زمینه، بدون تردید یکی از مهم‌ترین موانع فراروی شرکت‌های مورد مطالعه، مربوط به حمایت نکردن بانک‌ها و دیگر موسسات مالی از شرکت‌ها و محدودیت شرکت‌ها در دسترسی به اعتبارات و خدمات حمایتی است. در این زمینه، بیش‌تر شرکت‌ها به‌دلیل پایین بودن سرمایه‌ی اعضا و میزان نقدینگی در شرکت، با مسایل مالی متعددی مواجه هستند، این در حالی است که بنا به دلایل متعدد هم‌چون نوپا بودن شرکت‌ها، نبود ضامن معتبر، اندک بودن سرمایه‌ی اولیه‌ی شرکت و ... بانک‌ها و موسسات مالی حمایت مناسبی از شرکت‌ها ندارند. با توجه به شرایط موجود، در این زمینه نیاز به دخالت بخش‌ها و نهادهای دولتی و تدوین سیاست‌هایی به‌منظور تسهیل اعطای تسهیلات به شرکت‌ها احساس می‌شود. یافته‌های این بخش از تحقیق و اهمیت عامل محیطی در پژوهش‌های مختلفی هم‌چون رضائی و همکاران (۱۳۹۰)، مرادنژادی و

همکاران (۱۳۸۶)، مقیمی (۲۰۰۷)، بیتزنس و نیتو (۲۰۰۵) و مارتینس (۲۰۰۴) نیز تاکید شده است.

افزون بر موانع ساختاری و محیطی، براساس یافته‌های پژوهش یکی دیگر از موانع اصلی توسعه‌ی کارآفرینی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی استان زنجان، موانع روان‌شناختی می‌باشند که در مطالعات مختلفی هم‌چون رضائی و همکاران (۱۳۹۰)، کردنائیج و همکاران (۱۳۸۶)، مقیمی (۲۰۰۷) و کراسنیک (۲۰۰۷) اهمیت آن تایید شده است. آنچه مسلم است موانع روان‌شناختی به‌طور مستقیم در ارتباط با خود اعضای شرکت‌ها و ویژگی‌های رفتاری آنان قرار می‌گیرند، هر چند، جو و فرهنگ سازمانی نیز که اهمیت آن در عامل نخست تاکید شده است، در این باره بی‌تاثیر نیست. در این زمینه، اعضا و مدیران شرکت‌های مورد مطالعه به‌طور مشخص تمایل چندانی به فعالیت‌های گروهی و به‌عبارت بهتر گروه‌سازی که از ویژگی‌های اصلی سازمان‌های کارآفرین است، نشان نمی‌دهند. به‌همین منوال، اعضا و مدیران شرکت‌ها به‌دلیل فضای رسمی، خشک و بسته‌ی شرکت‌ها از روحیه‌ی خطرپذیری ضعیفی برخوردار بوده و کم‌تر دست به نوآوری و خلاقیت در فعالیت‌های روزمره خود می‌زنند. به هر حال، در چنین فضایی سطح خودباوری و اعتماد به نفس افراد تا حدود زیادی کاهش یافته و انگیزه‌ی موفقیت و میل به پیشرفت در آنان از بین می‌رود که این مساله در مورد شرکت‌های مورد مطالعه تا حدود زیادی صدق می‌کند. افزون بر موارد اشاره شده درباره‌ی موانع توسعه‌ی کارآفرینی شرکتی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی در استان زنجان، براساس یافته‌های تحلیل عاملی دو دسته‌ی دیگر از موانع شامل موانع مهارتی و آموزشی نیز در شرکت‌های مطالعه شده مورد تاکید قرار گرفته‌اند. در این زمینه، مدیران شرکت‌ها به‌دلیل نداشتن تجربه‌ی کافی، نبود آموزش و ... از مهارت‌های مدیریتی در زمینه‌هایی هم‌چون مدیریت فنی، مدیریت منابع مالی، مدیریت منابع انسانی و ... که از مشخصه‌ها و لازمه‌های اصلی کارآفرینی است، در سطح مناسب برخوردار نیستند. افزون بر این، هم مدیران و هم اعضای شرکت‌ها مهارت‌های عمومی کسب و کار پایینی نیز دارند که این مساله می‌تواند قابلیت کارآفرینی افراد و در نتیجه شرکت را تحت تاثیر مستقیم خود

قرار دهد. بدون تردید، یکی از دلایل عمده‌ی این مساله آن است که در دوره‌ی کارشناسی رشته‌های کشاورزی دروس خاصی درباره‌ی آموزش مهارت‌های کارآفرینی در سطح مقدماتی و یا پیشرفته وجود ندارد^۱ و در بسیاری موارد دانش‌آموختگان رشته‌های کشاورزی آشنایی بسیار کمی با مفاهیم مقدماتی کارآفرینی دارند، این موضوع در این تحقیق نیز صدق می‌نماید به نحوی که براساس نتایج آمار توصیفی در حدود بیش از نیمی از افراد از سطح آشنایی خیلی کم و کم با اصول و مفاهیم کارآفرینی برخوردار بودند. در چنین شرایطی، همان‌طور که از نتایج مشخص می‌شود در خود شرکت‌ها نیز توجه چندانی به آموزش افراد به‌ویژه در حوزه‌ی کارآفرینی نمی‌شود و یک راهبرد و برنامه‌ی مشخص در این زمینه وجود ندارد.

پیشنهادها

با در نظر گرفتن یافته‌های اصلی کسب شده از پژوهش، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

۱. با توجه به نتایج تحلیل عاملی و میزان واریانس اختصاص یافته به موانع ساختاری، پیشنهاد می‌شود به‌منظور توسعه‌ی کارآفرینی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی در منطقه‌ی مورد مطالعه و بهبود قابلیت کارآفرینی شرکتی، موارد زیر به‌ویژه از سوی مدیران شرکت‌ها مورد توجه بیش‌تری قرار گیرند: پذیرش ریسک از سوی مدیران شرکت‌ها به‌عنوان خصیصه‌ای مثبت، حمایت از طرح‌های آزمایشی کوچک نوآورانه در سطح شرکت، استقبال مدیران از ایده‌های جدید اعضا، تلاش در راستای پیاده‌سازی شیوه‌ی مدیریت مشارکتی، تحمل انحراف اعضا از قواعد و مقررات معمول در شرکت و تاکید بر وظایف و تحقق اهداف سازمانی به جای تاکید بر رعایت

۱. البته لازم به ذکر است که واحدی تحت عنوان آشنایی با قوانین خوداشتغالی و کارآفرینی در دانشکده‌های کشاورزی برای دانشجویان دوره‌های کارشناسی ارائه می‌گردد که البته این درس تک واحدی به صورت اختیاری بوده و در بیشتر موارد دانشجویان گرایش‌های مختلف آن را انتخاب نمی‌کنند. هر چند در صورت انتخاب نیز به دلیل سرفصل بسیار ناقص آن، اطلاعات زیادی در خصوص کارآفرینی به دانشجویان انتقال نمی‌یابد.

صرف قوانین و مقررات، تجدید نظر در نظام نظارتی و تشویقی شرکت به منظور در نظر گرفتن ملاک‌های کارآفرینانه در آن‌ها برای تشویق اعضا به خلاقیت، ایده‌پردازی و ارایه‌ی فکرهای نو، تشویق و حمایت از فعالیت‌های گروهی در شرکت از سوی مدیریت، تجدیدنظر در ساختار سلسله‌مراتبی شرکت‌ها و رفع موانع موجود برای استقلال و آزادی عمل بیش‌تر اعضا و تسهیل مشارکت آنان در تصمیم‌گیری‌ها.

۲. با توجه به نتایج تحقیق مبنی بر مشکلات مالی شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی در منطقه‌ی مورد مطالعه از یک سو و محدودیت آنها در دسترسی به اعتبارات و دیگر تسهیلات بانکی از سوی دیگر، پیشنهاد می‌شود تا با همکاری سازمان‌های مختلف به‌ویژه سازمان جهاد کشاورزی و بانک‌های مرتبط، زمینه‌ی لازم به‌ویژه از نظر مراحل اداری و محدودیت‌های قانونی برای دسترسی آسان‌تر شرکت‌ها به اعتبارات و دیگر تسهیلات بانکی با بهره‌ی کم‌تر و بازپرداخت طولانی‌تر فراهم شود.

۳. با توجه به نتایج تحقیق مبنی بر پایین بودن سطح مهارت‌های کارآفرینی اعضا و مدیران از یک سو و پایین بودن میزان اطلاعات و آشنایی آنان با مفاهیم و اصول کارآفرینی از سوی دیگر، پیشنهاد می‌شود با همکاری موسسات آموزشی فعال در سطح منطقه به‌ویژه دانشگاه‌ها، دوره‌های آموزش کارآفرینی در سطح مقدماتی و پیشرفته برای اعضا و مدیران شرکت‌ها برگزار شود. در این زمینه، حتی می‌توان یکی از شروط اصلی برای تاسیس شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی و عضویت در آنها را ارایه مدرک معتبر مبنی بر شرکت و گذراندن دوره‌های کارآفرینی که از سوی سازمان‌های مختلف از جمله سازمان همیاری اشتغال دانش‌آموختگان، جهاد دانشگاهی و برخی موسسات خصوصی در سطح استان‌های مختلف برگزار می‌شوند، قرار داد. البته لازم به یادآوری است که افزون‌بر برگزاری دوره‌های آموزش کارآفرینی می‌توان از سازوکارهای دیگری هم‌چون دعوت از افراد کارآفرین، بازدید از واحدهای نمونه‌ی کارآفرینی، برگزاری سمینارها و نشست‌های کارآفرینی و ... به‌منظور افزایش سطح آگاهی افراد درباره‌ی کارآفرینی نیز استفاده کرد.

منابع

- احمدپور داریانی، محمود (۱۳۸۳). کارآفرینی: تعاریف، نظریات، الگوها (چاپ پنجم). تهران: انتشارات شرکت پردیس.
- امیری، مجتبی و نائجی، محمد جواد (۱۳۸۹). شاخص‌های مدیریت راهبردی، راهبرد رقابتی و کارآفرینی شرکتی. فصلنامه توسعه کارآفرینی، ۳ (۱۰): ۱۷۱-۱۵۵.
- ایمانی‌پور، نرگس و زیودار، مهدی (۱۳۸۷). بررسی رابطه گرایش به کارآفرینی شرکتی و عملکرد (مطالعه موردی: نمایندگی‌های فروش شرکت سهامی بیمه ایران در شهر تهران). فصلنامه توسعه کارآفرینی، ۱ (۲): ۳۴-۱۱.
- جهانگیری، علی و مبارکی، محمد حسن (۱۳۸۸). ارایه چارچوب ادراکی مناسب از کارآفرینی در بخش دولتی. فصلنامه توسعه کارآفرینی، ۱ (۳): ۶۰-۳۵.
- رضائی، روح‌اله (۱۳۸۸). شناخت و تحلیل سازوکارهای توسعه فناوری‌نانو در بخش کشاورزی ایران. رساله دکتری، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران.
- رضائی، روح‌اله، قلی‌فر، احسان و صفاء، لیلا (۱۳۹۰). بررسی و تحلیل موانع توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های دهیاری استان زنجان. اولین همایش دانش محوری در مدیریت پایدار علوم کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، ۳۱ اردیبهشت و ۱ خرداد ۱۳۹۰، صص: ۸-۱.
- رضوانی، مهران، یدالهی فارسی، جهانگیر و واحد وحدت کار، مهدی (۱۳۹۰). طراحی مدل مفهومی کارآفرینی سازمانی فناورانه: مطالعه موردی سیستم‌های هوشمند حمل و نقل سازمان شهرداری تهران. فصلنامه اقتصاد و تجارت نوین، ۱۴ (۱): ۷۸-۶۴.
- شادمانی، کبری و کرمی، سهیلا (۱۳۸۹). بررسی موانع کارآفرینی سازمانی در شرکت‌های دولتی و ارایه راهکارهایی جهت رفع آنها. اولین کنفرانس سالانه مدیریت، نوآوری و کارآفرینی، شیراز، ۲۷ و ۲۸ بهمن ۱۳۹۰، صص: ۱۲۱-۱۰۷.
- صادق نژاد، ناهید (۱۳۸۸). اندازه‌گیری میزان کارآفرینی شرکتی و بررسی موانع آن در شرکت مینا. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران.

کردنائیج، اسدالله، اکبری، حسن، رضائیان، علی (۱۳۸۶). بررسی موانع کارآفرینی سازمانی: مورد مطالعه، شرکت صنعت چوب شمال. فصلنامه مدرس علوم انسانی، ۱۱ (۳): ۱۵۹-۱۴۱.

مرادنژادی، همایون، شعبانعلی فمی، حسین، ایروانی، هوشنگ، حسینی، محمود و کافی، محسن (۱۳۸۶). تحلیل موانع توسعه کارآفرینی در واحدهای تولیدی گلخانه‌ای در ایران. فصلنامه علوم کشاورزی ایران، ۳۸ (۲): ۱۸۴-۱۷۵.

مقیم، سید محمد و احمدپور داریانی، محمود (۱۳۸۷). آموزش کارآفرینی در کسب و کارهای کوچک و متوسط: نیازها و راهکارها. فصلنامه توسعه کارآفرینی، ۱ (۱): ۲۴۵-۲۰۷.

وزارت جهاد کشاورزی (۱۳۸۶). برنامه عملیاتی راه‌اندازی شبکه خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی. معاونت ترویج و نظام بهره‌برداری، وزارت جهاد کشاورزی. یداللهی فارسی، جهانگیر، عزیزی زیارت، امید و خواستار، حمزه (۱۳۸۸). بررسی رابطه بین ساختار و کارآفرینی سازمانی (مطالعه موردی: بانک‌های خصوصی سطح شهر تهران). فصلنامه توسعه کارآفرینی، ۲ (۵): ۸۰-۵۵.

Antoncic B. and Hisrich R. (2004). Corporate entrepreneurship contingencies and organizational wealth creation. *Journal of Management Development*, 23 (6), 518- 550.

Bitzenis, A. and Nito, E. (2005). Obstacles to entrepreneurship in a transition business environment: The case of Albania. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 12 (4), 564- 578.

Covin, J. and Miles, M. (1999). Corporate entrepreneurship and the pursuit of competitive advantage. *Journal of Entrepreneurship: Theory & Practice*, 23(3), 47- 64.

Escalante, C. and Turvey, C. (2006). Innovation and entrepreneurship in rural communities. *Proceedings of the Annual Meetings of Southern Agricultural Economics Association*, Orlando, Florida, pp. 4- 17.

Fogel, K., Hawk, A., Morck, R. and Yeung, B. (2005). Institutional obstacles to corporate entrepreneurship. *Oxford Handbook of Entrepreneurship*, Oxford University, England.

Fry, F. (1993). *Entrepreneurship: A planning approach*. Englewood Cliffs NJ: Prentice-Hall.

Hashemi, M. and Hedjazi, Y. (2011). Factors affecting members' evaluation of agri-business ventures' effectiveness. *Journal of Evaluation and*

- Program Planning, 34 (1), 51- 59.
- Holden, R., Jameson, S. and Walmsley, A. (2007). New graduate employment within SMEs: still in the dark? *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 14 (2), 211- 227.
- Kelley, D. (2011). Sustainable corporate entrepreneurship: Evolving and connecting with the organization. *Journal of Business Horizons*, 54 (1), 73- 83.
- Krasniqi, B. (2007). Barriers to entrepreneurship and SMEs growth: The Case of Kosovo. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 12 (1), 37- 55.
- Moghimi, M. (2007). Corporate entrepreneurship: Obstacles and alternatives (The Case of Industrial Corporations in Iran). *Journal of Entrepreneurship Research*, 1 (2), 87- 119.
- Rasouliazar, S., Hosseini, M., Farajallah Hosseini, J. and Mirdamadi, M. (2011). The investigation perception of agricultural extension agents about affective factors on effectiveness of agricultural advisory services companies in Iran. *Journal of American Science*, 7 (2), 445- 451.